

נושא העבודה

התאבדות

תאריך: 31 דצמבר 2015

העבודה מוגשת בחסות העמותה של

נוער שוחר משפט עברי

ראשי פרקים

חלק א משפט עברי	חלק ב משפט ישראלי	חלק ג השוואה
א. המתת חסד	א. המתת חסד	
1. מקרא (תני"ך)	1. חוק	
2. משנה/ מדרשים (תקופת התנאים)	2. פס"ד	
3. גמרא/תלמוד	3. מאמרים (אקדמים)	
4. פוסקים ראשונים (רמב"ם/ ראשי)		

א.5 בני דורנו

ב. הגישה למסייעים להתאבדות

ב. מסייע לפי סעיף 302

ב.1. מקרא (תנ"ך)

ב.1. חוק

ב.2. משנה/ מדרשים (תקופת התנאים)

ב.2. פסיקה

ב.3. גמרא/תלמוד

ב.3. מאמרים (אקדמים)

ב.4. פוסקים ראשונים

(רמב"ם/ ראשי)

ב.5. בני דורנו

ג. עונשו של מתאבד

ג. עונשו של מתאבד

ג.1. מקרא (תנ"ך)

ג.1. חוק

ג.2. משנה/ מדרשים (תקופת התנאים)

ג.2. פס"ד

ג.3. גמרא/תלמוד

ג.3. מאמרים אקדמים

ג.4. פוסקים ראשונים (רמב"ם/ ראשי)

ג.5. בני דורנו

הקדמה אישית

התאבדות מוגדרת כפעולה שבה אדם שם קץ לחיו ומביא למותו בכוונה תחילה. תופעת ההתאבדות לצערנו נפוצה, היא נגרמת מסיבות רבות ושונות ומתבצעת בדרכים מגוונות.

לצערי, יצא לי להכיר אישית ילד שהתאבד. לפני כמה שנים שמענו בבית ספרנו על ילד בשם דודאל אשר התאבד בגלל "חבריו" לכיתה. דודאל היה ילד נמוך קומה אשר חבריו ניצלו את העובדה והיכו אותו. דודאל החליט כי המצב החברתי שלו לא הולך להשתפר ולכן שם קץ לחיו.

האם זה מוסרי להתאבד? האם זה הדבר הנכון לעשות? לפני כארבעה חודשים, טסנו מטעם בית ספר למסע לפולין, עדיין מנסה לעכל את שעברתי. כחלק מהשאלות שיש לי על המסע, עולה לי שאלות אילו היותי במקום היהודים בגטאות. אחד הדברים שהטרידו אותי ואף עניינו אותי זה המחשבה של איך אנשים שרדו או לא שרדו את השואה. ידוע כי הרבה אנשים בשואה התאבדו. מכאן עלתה לי המחשבה על התאבדות.

האם אני הייתי נלחמת או מתאבדת? לפי דעתי, אין לי אפשרות להשאר אדישה ולעמוד מנגד, בידיעה כי אחוז ההתאבדות עולה משנה לשנה ואין אדם שמנסה לשנות את התופעה הרחבה. תופעת ההתאבדות הינה דבר שאפשר למנוע! לא כמו מחלה סופנית. אני מעוניינת לחקור את נושא ההתאבדות ולתרום לצמצום מקרי ההתאבדות. בחרתי בנושא זה מכיוון שהאמנתי שעומקו הרגשי אשר גורם טלטלה לרובינו וכן היקף ישובו בעולם המשפטי, ייתרום רבות להבנתי והתמצאותי בתחום.

תוכן עניינים

עמ' 1	מבוא	פרק ראשון
עמ' 2	המתת חסד	פרק שני
עמ' 6	הגישה למסייעים להתאבדות	פרק שלישי
עמ' 9	עונשו של מתאבד	פרק רביעי
עמ' 13	השוואה	פרק חמישי
עמ' 16	סיכום	פרק שישי
עמ' 17	ביבילוגרפיה	
עמ' 19	נספחים	

מבוא

התאבדות היא מעשה בו אדם מחליט לסיים את חייו, והורג את עצמו. התנהגות אובדנית נעה על רצף של חומרה וסכנה, המתחיל במחשבות לגבי טעם החיים והאפשרות לסיים, ממשיך בנסיונות אובדניים קלים, נסיונות אובדניים קשים וחמורים, ולבסוף נסיונות אובדניים ש"מצליחים", ומסתיימים במותו של המתאבד. במדינת ישראל מתאבדים בכל שנה כ-400 בני אדם, ועוד מספר דומה של נסיונות התאבדות מדווח מבתי החולים.

התנהגויות אובדניות מופיעות בכל גיל, אך הן נפוצות ביותר בגיל ההתבגרות, ומהוות את גורם התמותה השלישי בגודלו בקרב בני נוער.

אני בתור תלמידת תיכון, רוצה לחקור את הנושא ולהבין את הסיבות, את היקף התופעה ואת הדרכים לצמצום התופעה.

בעבודתי אענה על שאלות אלה ע"י היעזרות במשפט העברי ובמשפט הישראלי ומאמרים. בעבודתי אשתמש בנתוני אמת על האוכלוסייה.

המתת חסד

המתת חסד במשפט העברי

בעשרת הדברות המופיעות בתורה נאמר "לא תרצח"¹. זו אחת מן העבירות החמורות ביותר בתורה שעליהם נאמר בגמרא הכלל "ייהרג ואל יעבור"² כלומר, על האדם נאסר לרצוח אפילו אם יצטרך למסור את נפשו. המתת חסד היא דוגמא מאוד מסוימת לרצח של חולה הנוטה למות מסיבות בריאותיות פיזיות כמו גסיסה, פרפור, חולה סופני וכו'. וכדי להקל עליו את הסבל והכאב הרב ישנם שתי אפשרויות. הראשונה, המתת חסד אקטיבית, כלומר פעולה ישירה הגורמת או מזרזת מוות. השנייה, המתת חסד פאסיבית, כלומר אי עשיית פעולה המאריכה את חייו ומאפשרים לו למות בדרך הטבע. האפשרות הראשונה, המתת חסד אקטיבית אסורה באופן מוחלט על פי התורה שכן זהו רצח. באפשרות השנייה נדון בהמשך.

בספר שמואל א'³ מסופר על שאול שבמהלך המלחמה עם פלישתים, כאשר ראה שישראל מפסידים במלחמה ביקש מנושא הכלים שלו להרוג אותו כדי שלא יהרגו אותו פלישתים בעינויים כשהם יתפסו אותו (אדון בזה בהרחבה גם בערך סיוע להתאבדות). הנער נושא הכלים לא הסכים להרוג את שאול ושאל נפל על חרבו. בשמואל ב'⁴ מגיע נער עמלקי לדוד ומספר לו שלאחר ששאול נפל על חרבו הוא עדיין גסס וביקש ממנו להרוג אותו סופית בגלל הסבל שסבל בעת הגסיסה. לטענת הנער העמלקי, הוא הרג את שאול מרחמים עליו. דויד המלך הרג את העמלקי בטענה שהרג את "משיח ה'".⁵ ממקרה זה ניתן לראות את היחס החמור, עונש המוות שפסק דויד המלך, על אדם שממית אדם אחר על אף שסבל בעת הגסיסה ולמרות שביקש מהנער במפורש להרוג אותו. מדויד המלך ניתן ללמוד על יחסה של היהדות להמתת חסד.

¹ שמות כ"ב

² תלמוד בבלי מסכת סנהדרין עד עמ' א

³ שמואל א לא, ד-ה

⁴ שמואל ב, א, ט-י

⁵ שמואל ב, א, יג-טז

הרמב"ם פוסק :

"אחד ההורג את הבריא, או את החולה הנוטה למות. ואפילו הרג את הגוסס, נהרג עליו;

ואם היה גוסס בידי אדם, כגון שהכוחו עד שנטה למות והרי הוא גוסס--ההורגו, אין בית דין ממיתין אותו".⁶

כלומר, אין הבדל בין רצח של אדם בריא לבין רצח של אדם חולה הנוטה למות-שניהם זה רצח וזה אסור על פי התורה.

השולחן ערוך פוסק :

"הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו".⁷

כלומר, הגוסס הוא כמו אדם חי ויש ערך גדול לחיים, ולכן כמו שאת האדם הבריא אסור לרצוח, גם את הגוסס אסור לרצוח על פי התורה.

הרב שלמה גורן שהוא מהדורות האחרונים פסק :

"אין לבצע המתת חסד מכל צורה שהיא, לבקשת חולה אנוש שאינו גוסס למרות שאין לו תוחלת חיים ארוכה אבל חולה שהוא גוסס וגסיסתו מתמשכת ואין סיכוי להפסיק גסיסתו, וקשור למכשירים חיצוניים כמו אספקת חמצן, מזון וכו', אסור להפסיק אמצעים אלו מכיוון שהפסקה זו תגרום למיתתו המידית, אבל אם נתרוקנו מכלי החמצן או המזון- מותר לא לחדש את המלאי ולתת לו למות באופן טבעי".⁸

כלומר, המתת חסד אקטיבית, פעולה המזרזת מוות, אסורה בכל צורה שהיא. לעומת זאת, המתת חסד פאסיבית, אי עשיית פעולה המאריכה את חיי הגוסס שגסיסתו ודאית ולא ניתנת לשינוי, מותרת לפי ההלכה.

⁶ רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש ב,ז.

⁷ שולחן ערוך יורה דעה, שלט, א

⁸ תורת הרפואה, המתת חסד מנקודת מבט הלכתית, עמ' 55

המתת חסד לפי המשפט הישראלי

לפי סעיף 1 לחוק החולה הנוטה למות:

(א) "חוק זה בא להסדיר את הטיפול הרפואי בחולה הנוטה למות תוך איזון ראוי בין ערך קדושת החיים, לבין ערך אוטונומיית הרצון של האדם והחשיבות של איכות החיים".

כלומר, עולה מלשון הסעיף שנחקק חוק שמטרתו לתת מתן טיפול רפואי לחולים או גוססים הקרבים למותם תוך התחשבות באיכות חייו וברצון האדם לחיות בהשוואה לערך וחשיבות החיים. החוק כולל את הזכות לטיפול רפואי, להימנע מקבלת טיפול רפואי ולהפסיק מתן טיפול רפואי שכבר החל. עיקרון היסוד של החוק הוא "בקביעת הטיפול הרפואי בחולה הנוטה למות, מצבו הרפואי, רצונו ומידת סבלו הם השיקולים הבלעדיים"⁹. עיקרון זה מבהיר שאין להביא בחשבון צרכים של גורם אחר מלבד החולה. נקודת מוצא של החוק היא: "חזקה על אדם שהוא רוצה להוסיף לחיות, אלא אם כן הוכח אחרת; לא הוכח אחרת מעבר לכל ספק סביר - יש לנטות לטובת הרצון להוסיף לחיות"¹⁰. לא רק לשון החוק כך, אלא מצאתי גם בפסיקה התייחסות של בית המשפט לדברים, כך בית המשפט אומר בפס"ד ע"א מס' 506/88. בפס"ד הנ"ל ישנה פעוטה בשם יעל אשר בהיותה כבת שנה, לאחר שמצבה הלך ונתדרדר, אובחנה יעל כחולה במחלה הגנטית חשוכת המרפא הידועה בשם טיי-זקס. כשחלה החמרה נוספת במצבה, אושפזה ביום 22.11.87 בבית החולים הממשלתי ע"ש זיו בצפת. ביום 3.8.88 הגישה יעל, באמצעות אמה ואפוטרופסיתה הטבעית, בקשה לבית המשפט המחוזי בתל אביב יפו להצהיר לאמור: "יעל - מ' א' באמצעות אמה ואפוטרופסה הטבעית, זכאית לכך, שאם וכאשר יוחמר מצבה הבריאותי עקב התפתחות דלקת ריאות, או כל מחלה אחרת, אשר בגינה תיזדקק (יעל - מ' א') לסיוע נשימתי ו/או מתן תרופות באמצעות עירוי, או בכל דרך אחרת, למען מתן תרופות לשיכוך כאבים על מנת להקל על סבלה - לסרב ולא לקבל את הטיפולים הנ"ל

⁹ סעיף 2 לחוק החולה הנוטה למות
¹⁰ סעיף 4 לחוק החולה הנוטה למות

בניגוד לרצונה" (ה"פ 779/88). בית המשפט הכיר בבקשה כהמתת חסד, כלומר לא רק מהפסיקה עולה נושא המתת חסד אלא גם במאמרים אקדמיים ובפרשנות הדברים: יש לכבד את רצונו של חולה הנוטה למות שהוא **בעל** כשרות שאינו רוצה שיוארכו חייו ולהימנע מלטפל בו. כאן גובר ערך האוטונומיה על ערך החיים. אמנם נקבע בחוק שהמטפל בחולה הנוטה למות צריך לעשות מאמץ סביר לשכנעו לקבל חמצן, וכן מזון ונוזלים, אף באמצעים מלאכותיים, ולקבל טיפולים שגרתיים הנחוצים לטיפול במחלות בו זמניות או במחלות רקע וטיפול מקל. יש בכך ניסיון מעשי להביא לידי ביטוי ראוי יותר את ערך קדושת החיים, אך אין לכפות גישה זו על החולה בעל הכשרות. יש להימנע מלטפל בחולה הנוטה למות שאינו בעל כשרות הסובל סבל משמעותי, שנקבע שאינו רוצה שיוארכו חייו בדברים הקשורים לבעייתו הרפואית חשוכת המרפא, לרבות בדיקות, ניתוחים, החיאה, חיבור למכשיר הנשמה, טיפולים כימותרפיים, הקרנות ודיאליזה. לעומת זאת, אין להימנע מלתת טיפול נלווה לחולה הנוטה למות, אף אם הביע בעבר את רצונו שיימנעו מלטפל בו. טיפול נלווה הוא טיפול רפואי בחולה הנוטה למות, שאינו קשור כלל לבעייתו הרפואית חשוכת המרפא, לרבות טיפולים שגרתיים הנחוצים לטיפול במחלות בו-זמניות או במחלות רקע וטיפול מקל, וכן מתן מזון ונוזלים, אפילו באמצעים מלאכותיים. במצב זה, ש"בזמן אמת" - החולה אינו בעל כשרות, אך הביע את רצונו בעבר בדרכים שהחוק מכיר בהם, נוצר איזון שונה בין ערך החיים לבין רצון החולה, תוך העדפה חלקית של ערך קדושת החיים. יחד עם זאת, האיזון חוזר ונוטה לטובת עקרון האוטונומיה כשמותו של החולה קרוב מאוד (חולה בשלב סופי): יש לכבד את רצונו ולהימנע מלתת לו אפילו טיפול נלווה, למעט נוזלים שאין להימנע מהם, אלא אם כן קבע הרופא האחראי שמתן הנוזלים גורם לחולה סבל או נזק. כלומר גם הפרשנות של הסעיף בפסיקה הוא שיש לכבד את רצון המת ולתת המתת חסד.

הגישה למסייעים להתאבדות

ע"פ המשפט העברי

רשום בתורה "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש"¹¹ והגמרא מביאה את המשנה שמסבירה את כוונת הפסוק: "דתניא: ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש ר' אלעזר אומר מיד נפשותיכם אדרש את דמכם"¹². דהיינו, מהאדם עצמו ה' ידרוש את דמו שלו, לאדם אסור להרוג את עצמו. במובן המצומצם רצח זה להרוג אדם אחר, במובן הרחב יותר על פי התורה לא רק שאסור לרצוח אדם אחר אלא גם את עצמך אסור לרצוח וכן אסור לסייע לאדם לרצוח את עצמו.

כפי שכתבתי לעיל לגבי הסיפור על שאול המלך בשמואל א'¹³, שביקש מנושא כליו להרוג אותו כדי שלא יסבול כשיתפסו אותו הפלישתים. הנער לא הסכים לסייע לשאול להתאבד ושאול נפל על חרבו. ממקרה זה אנו רואים שהנער לא סייע לשאול להתאבד כי זה אסור על פי התורה גם לעזור לאדם אחר להתאבד.

הרמב"ם פוסק:

"אבל השוכר הורג להרוג את חברו, או ששלח עבדיו והרגוהו, או שכפת חברו והניחו לפני הארי וכיוצא בו והרגתו החיה, וכן ההורג את עצמו-כל אחד מאלו שופך דמים הוא, ועוון הריגה בידו; וחייב מיתה לשמיים, ואין בהן מיתת בית דין"¹⁴.

כלומר, ההורג את עצמו הוא רוצח לכל דבר ועניין ולכן גם סיוע להתאבדות היא רצח בדומה לסיוע לרוצח.

¹¹ בראשית פרק ט, ה

¹² בבא קמא צא:

¹³ שמואל א, לא, ד

¹⁴ רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש ב', ב'

השולחן ערוך פוסק :

”המאבד עצמו לדעת אין מתאבלין עליו ואין מספידין אותו”¹⁵

כלומר, לא מתאבלים ולא מספידים את האדם המתאבד. דבר זה ממחיש את חומרת המעשה שעשה שהרי על פי היהדות חובה להתאבל על המת ולהספיד אותו, ולכן, בוודאי שאין לסייע לאדם להתאבד.

הרב שלמה אבינר עונה על שאלה ששאלו אותו :

”שאלה : אנשים מבוגרים שמעידים על עצמם שהגיעו לשיא חייהם ומיצו אותם, האם

מוותר להם ליטול את חייהם?

תשובה : על פי היהדות אין מקום לשאלה זו, כיוון שהאדם אינו בעלים על חייו, אלא הם שייכים לקב”ה בורא הנשמות. ”על כורחך אתה נולד ועל כורחך את חי ועל כורחך אתה מת”¹⁶ וגזירת הקדוש ברוך הוא להמשיך לחיות גם אם אין מבינים את טעם החיים”¹⁷.

ניתן לראות מתשובה זו של הרב שלמה אבינר שלאדם אסור להחליט על סיום החיים שלו, ולכן ניתן להסיק מכך שאסור על פי התורה לסייע לאדם שרוצה להתאבד.

¹⁵ שולחן ערוך יורה דעה שמה, א

¹⁶ משנה מסכת אבות ד, כב

¹⁷ שאל נא - אמונה, עמ' 66

סעיף 302 לחוק העונשין, התשל"ז-1977, אוסר לשדל או לסייע להתאבדות, המביא אדם לידי התאבדות, בשידול או בעצה, או מסייע אדם להתאבד, דינו - מאסר עשרים שנים.¹⁸ כלומר עולה מלשון הסעיף שאסור לעזור לאדם בעצות איך להתאבד או בהבאת חפצים שמעוררים התאבדות. מי שעושה זאת ישב בכלא כ-20 שנה.

לא רק לשון החוק כך, אלא מצאתי גם בפסיקה התייחסות של בית המשפט לדברים, כך, בית המשפט אומר בפס"ד ע"א 8274-09. בפס"ד הנ"ל דובר על זוג (הנאשם ואשתו המנוחה - דיאנה גרינברג ז"ל) שהחליטו להתאבד ע"י בליעת כדורים מרדימים ונוגדי דכאון ושתיית וודקה. הם מכרו תכשיטים שהיו ברשותם ובכסף שקיבלו קנו וודקה וכדורים.

במשך מספר ימים הם שתו יחד וודקה, בכוונה שהדבר יגרום למותם ובשלם מסוים, כשהוודקה שהייתה להם נגמרה, הם בלעו כדורים. לאחר מכן הנאשם קנה עוד וודקה והוא והמנוחה שתו אותה ובלעו כדורים, כדי למות. בבוקר יום ה-7.10.09, הנאשם התעורר והבחין שעל פניה של המנוחה יש כתמים ומפיה יוצא קצף. הוא התקשר לאימו ואמר לה שהוא חושב שהמנוחה מתה ובלע 20 כדורים. בני משפחת הנאשם הזעיקו את מד"א. רופא שהגיע לדירה מצא שהמנוחה ללא רוח חיים וקבע את מותה.

בית המשפט הכיר בהתנהגות של הנאשם כמי שסייע להתאבדות, כלומר לא רק מהפסיקה

הדברים עולים כך, אלא גם במאמרים ופרשנות אקדמיים:

כאשר מוכח קשר סיבתי הדוק בין אירועים חריגים בעבודה לבין מעשה ההתאבדות ותוצאת מותו של המבוטח, כפי שנקבע בעניין שלפנינו, אין לראות במעשה ההתאבדות (אשר התרחש עקב האירועים בעבודה), משום "גורם זר מתערב"

¹⁸ סעיף 302 לחוק העונשין

עונשו של מתאבד

לפי המשפט העברי

אחת המצוות שנאמרו לבני נח היא האיסור שלא יאבד אדם עצמו לדעת: "ואך את דמכם
לנפשתיכם אדרש מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם מיד איש אחיו אדרש את נפש
האדם."¹⁹

יש הלומדים את האיסור לגרום מוות עצמי בדרך של דרשה מן הדיבר "לא תרצח"²⁰
שנדרש: "לא תרצח - לא תעשה הדם צורח עליך", "והטעם שניתן לכך הוא: "שלא תהא
נרצח על ידי אותו ששפכת דמו".

וראוי לציין כי על אף הקביעות שנאמרו בעניין המתאבד עצמו לדעת, שאין קורעים עליו
ואין מספידים אותו, יש חובה לקבור את מי שמאבד עצמו לדעת, משום שבעניין זה, עלינו
לדאוג לכבוד החיים, בני משפחתו של המתאבד.

נוסף על האיסור להתאבד והעונש בידי שמים למתאבד, יש תוצאות הלכתיות למי שמאבד
עצמו לדעת, במיוחד בתחום דיני האבלות.
"המתאבד את עצמו בדעת - אין מתעסקין עמו בכל דבר.
רבי ישמעאל אומר: קורין עליו 'הוי נשלחה, הוי נשלה'.
אמר לו רבי עקיבא: הנח לו בסתמו. אל תברכהו ואל תקללהו .

אין קורעין ואין חולצין ואין מספידין עליו, אבל עומדין עליו בשורה, ואומרין עליו ברכת
אבלים, מפני שהוא כבוד לחיים. כללו של דבר: כל שהוא לכבוד החיים, הרבים מתעסקין
בו; וכל שאינו לכבוד החיים, אין הרבים מתעסקין בו .

¹⁹ בראשית ט, ה

²⁰ שמות כ, יג

איזהו מאבד את עצמו בדעת? לא שעלה לראש האילן ונפל ומת, ולא לראש הגג ונפל ומת, אלא זה שאמר: 'הריני עולה לראש האילן או לראש הגג, ואפיל עצמי ואמות', וראוהו שעלה לראש האילן, ונפל ומת, או לראש הגג, ונפל ומת - הרי זה בחזקת המאבד את עצמו בדעת. וכל המאבד את עצמו בדעת, אין מתעסקין בו בכל דבר .

"מצאוהו חנוק ותלוי באילן, הרוג ומושלך על גבי הסייף - הרי הוא בחזקת מאבד עצמו שלא לדעת. וכל המאבד עצמו שלא לדעת, אין מונעין הימנו כל דבר ; מעשה בבנו של גורגיוס שברח מבית הספר, והראה לו אביו באזנו, ונתיירא מאביו, והלך ואיבד עצמו בבור. ושאלו לרבי טרפון, ואמר: אין מונעין הימנו כל דבר. כלומר, כדי להיחשב כמתאבד צריך קשר סיבתי ורצון למות על ידי וידוי ולכן נחשב כמאבד עצמו שלא לדעת. דברים אלה נפסקו להלכה על פי המשפט העברי.

ופסק הרמב"ם:

וכן ההורג את עצמו, כל אחד מאלו שופך דמים הוא, ועוון הריגה בידו, וחייב מיתה לשמים, ואין בהן מיתת בית דין. ומניין שכן הוא הדין? שהרי הוא אומר... "את דמכם לנפשותיכם אדרוש"²¹ - זה ההורג עצמו... ובפירוש נאמר... לשון "דרישה", הרי דינם מסור לשמים.

²¹ בראשית ט, ה

נקודת המוצא של ההלכה היהודית ביחס למהות האדם, היותו נברא בצלם אלוקים, יכולה לשמש יסוד לאיסור על האדם לאבד עצמו לדעת ואפילו לחבול בגופו, יש הרואים באיסור זה יישום של ערך "קדושת החיים", ויש מי שרואים בזה תוצאה הכרחית מן העובדה שהאדם נברא על ידי הקדוש ברוך הוא, ושחיינו רק הופקדו בידינו על ידי האלוקים, ושהאדם אינו השליט היחיד על חייו לעשות בהם כראות עיניו, בניגוד למה שגורסים בעלי ההשקפה הליברלית, הדוגלים בחירות האדם ובאוטונומיה שלו . לעניין זה, מן הראוי להביא את דבריו המפורסמים של הרדב"ז, רבי דוד בן שלמה אבן זמרא²², שאמנם נאמרו בהקשר אחר, אך כוחם יפה גם לענייננו. וזה לשונו :

"לפי שאין נפשו של אדם קניינו אלא קנין הקב"ה, שנאמר: "הנפשות לי הנה"²³ וכי היכי דאין אדם רשאי להרוג את עצמו, כן אין אדם רשאי להודות על עצמו שעשה עבירה שחייב עליה מיתה, לפי שאין נפשו קניינו".

בהלכה יש ענישה שלאחר המוות בשל היותה של ההתאבדות עבירה חמורה "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, מיד כל חיה אדרשנו ; ומיד האדם, מיד איש אחיו אדרוש, את נפש האדם".

ספרות הלכתית ענפה עוסקת בשאלה אם רשאי האדם לאבד את עצמו לדעת כדי להימנע מלעבור עברה. כשמדובר בשלוש העברות החמורות - עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים - ודאי שחובה ליהרג ולא לעבור עליהן, אך השאלה היא אם מותר להתאבד כדי להימנע מרגע הניסיון של הכפייה לעבור אותן עברות? חלק מן המקורות מתבסס על סיפורם של חנניה מישאל ועזריה, שנכנסו לכבשן האש, על אף שעדיין לא היה מדובר באיום של ממש עליהם לעבוד עבודה זרה, שהרי נתבקשו רק להשתחוות לאנדרטה שנבנתה לכבוד המלך ולא לצלם ממש. ופירשו בעלי התוספות את המסופר עליהם בדינאל, שעשו כן לקידוש ה', ומסרו את עצמם למיתה, וה' הצילם .

²² מחכמי מצרים וצפת במאה ה"ז

²³ יחזקאל י"ח, ד

עונשו של מתאבד משפט ישראלי

בפקודת החוק הפלילי 1936 שחוקק בימי המנדט הבריטי, נקבע עונש של עד שלוש שנות מאסר על נסיון התאבדות. בישראל המשיך איסור זה להיות בתוקף, למרות שלא הופעל, עד שבוטל בסביבות שנת 1966. עם זאת, ההתאבדות עצמה מוגדרת כפשע של רצח בחוק הישראלי ובהתאם לכך מותר למשטרה להתערב כדי למנוע התאבדות. בנוסף, בישראל נקבע בסעיף 302 לחוק העונשין: "המביא אדם לידי התאבדות, בשידול או בעצה, או מסייע אדם להתאבד, דינו - מאסר עשרים שנים".

נובע שלאדם עצמו המתאבד או המנסה להתאבד אין ענישה.

האיזונים שהתגבשו ב"חוק החולה הנוטה למות" תואמים את דעת רוב הפוסקים בסוגיות אלו. העובדה שמדובר בחולה שתוחלת חייו היא פחות משנה מכניסה אותו לקטגוריה של חולה בחיי שעה, שנקבע שההלכה בעניינו היא שיש מעמד מחייב לרצונו, כולל רצונו להימנע מהארכת סבלו.

מחד גיסא, דעת כל הפוסקים היא שאין לקרב מותו של אדם במעשה מכוון, גם לפי בקשתו המפורשת, ויש בזה איסור "לא תרצח". מאידך גיסא, רוב הפוסקים סבורים שאין חובה להאריך חיי סבל חסרי תוחלת, אם אין החולה רוצה בהם.

חלק נכבד מגדולי הפוסקים סבורים כי אמנם ערך החיים הוא ערך מקודש נעלה ביותר, אך אינו ערך מוחלט. ויש לדבר הוכחות אחדות: יש ערכים העולים על ערך החיים, כגון שלוש עברות שנאמר בהן שייהרג האדם ואל יעבור עליהן או היציאה למלחמה ומיתה על קידוש ה'; אף מותר להרוג את הרודף אחרי חברו להרגו; ויש עונש ארבע מיתות בית דין למי שעבר עבירות חמורות; ואף ההתאבדות מותרת בתנאים מסוימים; ובעיקר מצבים בסוף החיים הכרוכים בייסורים קשים, שעל פי עקרונות הלכתיים מותר להימנע מלהאריכם בתנאים ובמצבים מוגדרים היטב. היסוד ההלכתי העיקרי לגישה זו הוא עקרון "מסיר המונע" כלומר, ההיתר ההלכתי למנוע ולסלק פעולה שנחשבת כמאריכת חיים, כשמדובר בחולה הנוטה למות, ובלבד שאין מקרבים את מותו של החולה בידיים. ברור שאילו היה ערך החיים ערך מוחלט, לא רק שלא היה היתר לסלק את הפעולה מאריכת החיים, אלא שהיה צורך לוודא את המשכיותה של פעולה זו בכל תנאי ובכל מצב. עמדה הלכתית-השקפתית זו מאפשרת איזון בין ערך החיים, המקודש והחשוב, לבין ערכים אחרים, כגון מניעת סבל בתנאים מוגדרים היטב.

השוואה מסייעים להתאבדות

סיוע להתאבדות בחוק הישראלי

על פי החוק הישראלי נקבע בסעיף 302 לחוק העונשין: "המביא אדם לידי התאבדות, בשידול או בעצה, או מסייע אדם להתאבד, דינו - מאסר עשרים שנים."

כלומר, סיוע להתאבדות בכל צורה שהיא אסור על פי החוק הישראלי ודינו מאסר של עשרים שנה. כמעט כמו העונש לאדם שרצח בעצמו.

סיוע להתאבדות במשפט העברי

רשום בתורה "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש"²⁴. במובן המצומצם רצח זה להרוג אדם אחר, במובן הרחב יותר על פי התורה לא רק שאסור לרצוח אדם אחר אלא גם את עצמך אסור לרצוח וכן אסור לסייע לאדם לרצוח את עצמו.

כתבתי לעיל את הסיפור על שאול המלך בשמואל א'²⁵, מהמקרה הנ"ל אנו רואים שהנער לא סייע לשאול להתאבד כי זה אסור על פי התורה גם לעזור לאדם אחר להתאבד.

וכן ראינו לעיל שהרמב"ם פסק שאסור לאדם להרוג את עצמו והסקנו מכך שגם סיוע להתאבדות היא רצח בדומה לסיוע לרוצח.

בנוסף ראינו לעיל בשולחן ערוך שלא מתאבלים ולא מספידיים את האדם המתאבד. דבר זה ממחיש את חומרת המעשה שעשה שהרי על פי היהדות חובה להתאבל על המת ולהספיד אותו, ולכן, בוודאי שאין לסייע לאדם להתאבד.

גם ראינו מהתשובה של הרב שלמה אבינר שלאדם אסור להחליט על סיום החיים שלו, ולכן ניתן להסיק מכך שאסור על פי התורה לסייע לאדם שרוצה להתאבד.

השוואה עונשו של מתאבד

עונשו של מתאבד משפט ישראלי

²⁴ בראשית פרק ט, ה

²⁵ שמואל א לא, ד

בפקודת החוק הפלילי 1936 שחוקק בימי המנדט הבריטי, נקבע עונש של עד שלוש שנות מאסר על נסיון התאבדות. בישראל המשיך איסור זה להיות בתוקף, למרות שלא הופעל, עד שבוטל בסביבות שנת 1966. עם זאת, ההתאבדות עצמה מוגדרת כפשע של רצח בחוק הישראלי ובהתאם לכך מותר למשטרה להתערב כדי למנוע התאבדות.

מהחוק רואים מצד אחד שכיום בישראל אין עונש על ניסיון התאבדות על פי החוק, אך מצד שני רואים שההתאבדות עצמה מוגדרת כרצח לכל דבר ומותר למשטרה להתערב כדי למנוע מקרי התאבדות עקב הגדרתו החמורה בחוק הישראלי.

לפי המשפט העברי

אחת המצוות שנאמרו לבני נח בפרשתנו היא האיסור שלא יאבד אדם עצמו לדעת: "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם מיד איש אחיו אדרש את נפש האדם"²⁶. כלומר, האלוקים ידרוש את דמו והוא יענש על כך בשמיים.

כמו שראינו לעיל, נוסף על האיסור להתאבד והעונש בידי שמים למתאבד, יש תוצאות הלכתיות למי שמאבד עצמו לדעת, במיוחד בתחום דיני האבלות.

"המאבד את עצמו בדעת - אין מתעסקין עמו בכל דבר, אין מספידין אותו, אין קורעין עליו ואין מתאבלין עליו"²⁷

כלומר, עונשו של המתאבד על פי המשפט העברי, מעבר למה שהוא נענש בידי שמיים הוא לא מקבל יחס כבוד המגיע למת כמו הספד, קריעה והתאבלות כמו שמגיע לשאר המתים, לעומת זאת, הוא נקבר כראוי בדומה לשאר המתים.

סיכום

²⁶ בראשית ט, ה

²⁷ שולחן ערוך יורה דעה, שמה, א

בעבודתי דנתי על נושא ההתאבדות באופן נרחב המתחלק לשלושה נושאים :
בתחילת העבודה עסקתי בהמתת חסד. ישנם שני סוגים של המתות חסד- המתת חסד
אקטיבית והמתת חסד פאסיבית. ע"פ היהדות המתת חסד אקטיבית אסורה בכל מצב
ואילו המתת חסד פאסיבית (אי נתינת תרופות מאריכות חיים) מותרת אך ורק במקרה של
חולה במחלה חשוכת מרפא וסופנית. על פי המשפט הישראלי בדומה למשפט העברי מחזק
את ערך החיים אך זאת תוך איזון בין הרצון ואיכות חיי הגוסס.

עוד עסקתי בסיוע להתאבדות שע"פ החוק הישראלי סיוע זה הוא כמעט כעונש של
רוצח(20 שנה בכלא). לעומת זאת, החוק העברי משווה את הסיוע להתאבדות לרצח ממש.
התורה משווה בין אדם שרצח אדם אחר לאדם שרצח את עצמו ששניהם רצח שהרי,
האדם אינו בעלים על חייו או על חיי אחרים ומשם הסיקו כי סיוע לרצח נחשבת כרצח
לכל דבר.

הנושא האחרון שעסקתי בו הוא עונשו של מתאבד, נושא זה אמנם מתעתע מכיוון
שלהעניש בן אדם שהתאבד זה בלתי הרי הוא מות לכן ימי המנדט הבריטי קבעו כי נסיון
(כושל) התאבדות הינו עד 3 שנות מאסר. חוק זה בוטל אך מותר למשטרה למנוע מקרים
אלו. במשפט העברי מתייחסים לזה שונה והעונש בא בידי שמיים.

נושאים אלו נוגעים בהרבה נקודות של נושא ההתאבדות ולכן בחרתי בהן בעבודתי.

ביבילוגרפיה

חקיקה:

סעיף #225 לפקודת החוק הפלילי, 1936.

חוק לתיקון פקודת החוק הפלילי (מס' 28), תשכ"ו-1966, ס"ח 64, 68.

סעיף #225 של הפקודה הנזכרת.

פסיקה:

ע"א 2199/99 עזבון המנוח עודד לזר ז"ל נ' רשות הנמלים והרכבות ואח'.

בג"צ 1199/92 לוסקי ואח' נ' בית הדין הארצי לעבודה ואח', פ"ד מ"ז, 734. ת"א 1427/87

עזבון המנוח צייכנר נ' מדינת ישראל, פ"מ תשנ"ה(1) 89, מפי השופט ח' אריאל .

ת"א (עכו) 209/90 רוחמה נ' קופמן (הובא בפסקה 14 לפסק הדין בפרשת צייכנר), מפי

השופט ברלינר (כיום סגן נשיא בית המשפט המחוזי בחיפה).

בג"צ 1199/92, 4118 לוסקי ואח' נ' בית הדין הארצי לעבודה ואח', פ"ד מז(5) 734, מפי

השופט ד' לוי.

פסיקה מתוך אתר וישיקיפדיה

http://www.yeshiva.org.il/wiki/index.php?title=%D7%90%D7%99%D7%91%D7%95%D7%93_%D7%A2%D7%A6%D7%9E%D7%95_%D7%9C%D7%93%D7%A2%D7%AA

http://www.yeshiva.org.il/wiki/index.php?title=%D7%90%D7%99%D7%91%D7%95%D7%93_%D7%A2%D7%A6%D7%9E%D7%95_%D7%9C%D7%93%D7%A2%D7%AA

[A2%D7%AA](http://www.yeshiva.org.il/wiki/index.php?title=%D7%90%D7%99%D7%91%D7%95%D7%93_%D7%A2%D7%A6%D7%9E%D7%95_%D7%9C%D7%93%D7%A2%D7%AA)

ספרות מחקר

ספרים:

אינציקלופדיה הלכתית רפואית, ערכים "חולה הנוטה למות" ו"מאבד עצמו לדעת", ד"ר אברהם שטינברג.

מאמרים

מאמר של שופט בית משפט מחוזי (משה דרורי), מאמר שעוסק במשפט העברי, ומאזכר את המשפט הישראלי (גם חוק וגם פסיקה):

<http://www.daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/229-2.htm>

משפט עברי

ספרות הפסיקה

שולחן ערוך, סימנים שמה, ושלט, הרב יוסף קארו
גמרא סנהדרין עד עמוד א
רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש

ספר היד החזקה, הלכות רוצח ושמירת הנפש, פרקים א'-ב', הרב משה בן מיימון

ספרות השו"ת

תורת הרפואה, מאמר בנושא "המתת חסד מנקודת מבט הלכתית", הרב שלמה גורן

שו"ת שאל נא-שאלות באמונה לבני הנעורים, הרב שלמה אבינר

פניני הלכה, חלק ליקוטים ב', הלכות הנוטה למות, עמוד 290, הרב אליעזר מלמד

נספח

ספר פניני הלכה ליקוטים ב פרק יד הלכות הנוטה למות :

... וכך כתב הרב עמנואל יעקובוביץ', בספרו הרפואה והיהדות :

ערכם של חיי אדם הוא ללא שיעור, ולפיכך אינו ניתן לחלוקה, וכל חלק וחלק מהם הוא אין סופי.

יוצא אפוא, שלשבעים שנות חיים אותו ערך בדיוק כשלשלושים שנה, או שנה אחת, או שעה אחת, או שניה אחת.

הגדרה קפדנית זו של קדושת חיי אדם מבוססת לא רק על מתמטיקה צרופה או היגיון, היא מיוסדת באותה מידה על שיקולים מוסריים. אם ייגרע מערכם של חיי אדם בשל קיצו המתקרב, יפסידו חיי אדם את ערכם המוחלט ויקבלו ערך לפי תוחלת חיו, מצב בריאותו, תועלתו לחברה או כל מדד שרירותי אחר. יהיה אז צורך לדרג את בני האדם, ושני אנשים לעולם לא יהיו בעלי ערך שווה. ברגע שנפגע בחיו של איזה חולה שהוא על ערש מותו משום שהם חסרי ערך, אנו פוגעים בערכם הבלתי מוגבל של חיי כל אדם ואדם, הקובעים להם מימדים מוגבלים.